

Sistemantik Derleme

**COVID-19'un Hemşirelik Öğrencileri Üzerindeki Psikolojik ve Sosyal Etkileri:
Sistemantik Derleme**

**The Psychological and Social Impacts of COVID -19 on Nursing Students: A Systematic
Review**

Serpil ÖZMEN^a

^a Öğr. Gör. Dr. Atatürk Üniversitesi Narman Meslek Yüksekokulu, Erzurum, Türkiye

Geliş tarihi/Date of receipt:06/07/2023

Kabul tarihi/Date of acceptance:21/11/2023

ÖZ

Bu araştırmada, COVID-19 pandemi sürecinin hemşirelik öğrencileri üzerinde oluşturduğu psikolojik ve sosyal etkilerinin, literatür taraması yapılarak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, 2019 ve 2023 tarihleri arasında elektronik veri tabanları "Hemşirelik öğrencileri, COVID-19, Psikolojik etki, Sosyal etki, Nursing students, COVID-19, Psychological effect, Social effect" anahtar sözcükleri kullanılarak taranmıştır. Tarama sonucunda 562 çalışmaya ulaşılmış olup 25 makale çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmalarda, yaş aralığı 18-25 arasında olan öğrencilerin anksiyete, depresyon, stres, yorgunluk, tükenmişlik, korku ve yalnızlığı orta ve ciddi derecede deneyimledikleri belirlenmiştir. Ayrıca deneyimlenen durumların; cinsiyet, yaş, sınıf, ülke, bilgi düzeyi, sosyal izolasyon, ekonomik istikrarsızlık, gelecek kaygısı, hastalık durumu, uzaktan eğitim zorluğu, hastalık bulaşma korkusu, koruyucu ekipmanların yetersizliği, yetersiz sosyal destek, aile yapısı gibi faktörlerle ilişkili olabileceği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Hemşirelik Öğrencileri, Psikolojik Etki, Sosyal Etki

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the psychological and social effects of the COVID-19 pandemic process on nursing students by making a literature review. In the research, electronic databases were searched using the keywords "Nursing Students, COVID-19, Psychological Impact, Social Impact, Nursing Students, COVID-19, Psychological Effect, Social Effect" between 2019 and 2023. As a result of the search, 562 studies were found and 25 articles were included in the study. In the studies, it was determined that students between the ages of 18-25 experienced moderate and severe anxiety, depression, stress, fatigue, burnout, fear and loneliness. In addition, the situations experienced; It has been determined that it may be related to factors such as gender, age, class, country, level of knowledge, social isolation, economic instability, future anxiety, disease status, difficulty in distance education, fear of contagion, adequacy of protective equipment, insufficient social support, family structure.

Keywords: COVID-19, Nursing Students, Psychological Impact, Social Impact

ORCID ID: SÖ: 0000-0002-1415-0822

Sorumlu yazar/Corresponding author: Öğr. Gör. Dr. Serpil ÖZMEN, Atatürk Üniversitesi Narman Meslek Yüksekokulu, Erzurum, Türkiye

e-posta/e-mail: srpozmen.25@gmail.com

Atıf/Citation: Özmen S. (2024). COVID-19'un hemşirelik öğrencileri üzerindeki psikolojik ve sosyal etkileri: Sistemantik derleme. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 7 (2), 162-173. doi:10.54189/hbd.1319638

GİRİŞ

Eğitim; toplumu fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, çevresel, ekonomik ve politik boyutları ile değerlendirerek toplumsal sorunları tanımlayan, analiz eden aynı zamanda gerçekçi ve uygulanabilir çözüm önerileri geliştirerek, gerekli değişiklikleri yapan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Taş ve Köktürk, 2021). Hemşirelik eğitimi ise; sağlıkta insan gücü yetiştiren yükseköğretim kurumları içerisinde bu hedeflere yönelik bir yaklaşımda öğrencilerine mesleki yeterlilik kazandırmayı hedefleyen programdır (Taş ve Köktürk, 2021). Hemşirelik eğitim programı ile birbirini tamamlayan teorik ve klinik eğitim verilerek öğrencilerin etkin bilişsel ve profesyonel yeterlilik kazanabilme becerileri geliştirilmektedir.

Hemşirelik öğrencileri; sağlık hizmetleri içerisindeki işgücü planlaması, verimli üretim ile ilgili yetkinliklere sahip olmaları bakımından bireylerin bakımında kilit rol oynamaktadırlar (Bvumbwe ve Mitshali, 2018). Günümüzde klinik ortamlarda ileri derecede hasta bakımı becerilerine sahip deneyimli hemşirelik öğrencilerine ihtiyaç duyulmasına rağmen, öğrenciler bilgi ve becerilerini hastalara uygulama konusunda yetersizlikler oluşturan çeşitli psikolojik, sosyal ve çevresel etkenlerle karşılaşmaktadırlar (Hee Kim ve Park, 2019). Bu etkenler arasında kısa sürede verilen yoğun teorik bilgi, klinik ortamda bulunma, öğretim elemanı ve öğrenci çatışmaları, bakım vermede yetersizlik hissetme gibi faktörler yer almaktadır (Sharif ve Masoumi, 2005). Ayrıca öğrencileri etkileyen etkenlerden biri de çevresel faktörler olmakla birlikte son yıllarda yaşanan COVID-19 ve kapsamındaki karantina dönemi öğrenciler üzerinde psikolojik ve sosyal olumsuz etkilere yol açabilecek önemli bir etken olarak görülmektedir (Çelik vd., 2013; Jones vd., 2021).

COVID-19 pandemisinin, toplumla birlikte yükseköğretim kurumları üzerindeki etkileriyle olumsuz sonuçlara sebep olduğu gözlenmektedir (Şanlı vd., 2021). Salgınla birlikte uygulanan karantina süreci hemşirelik alanındaki öğrencilerin eğitimi için zorluklara yol açarak öğretim şeklinde değişikliklere neden olmuş ve yüz yüze eğitim iptal edilerek klinik hemşirelik eğitiminin durmasına sebep olmuştur. Bu süreçten dolayı hemşirelik öğrencilerinin alışık olmadıkları korku, kaygı, stres, yalnızlık gibi birçok zorlukla karşı karşıya kaldıkları gözlenmiştir (Jones vd., 2021). COVID-19 pandemisinde uzaktan eğitime devam eden hemşirelik öğrencileri, bir yandan yeni eğitim modeli ile yapılan derslere alışırken diğer yandan da sosyal izolasyonun etkileri ile baş etmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir (Luo vd., 2020). Dewart ve arkadaşlarının (2020) yılında yaptıkları çalışmalarında COVID-19 sürecinde hemşirelik öğrencilerinde endişe, korku ve belirsizlik duygularının oluştuğu belirlenmiştir. Carolan ve arkadaşları (2020) araştırmalarında uzun süre evde kalmanın hemşirelik öğrencilerinde sosyal ilişkilerde azalmaya sebep olduğu ifade edilmiştir. Okuyan ve arkadaşları (2020)'da COVID-19 sonrası hemşirelik öğrencilerinde stres ve kaygı gibi problemlerin gözlendiğini belirtirlerken öğrencilerin gerginlik, virüs bulaşma ve ölüm korkusu yaşadıkları bildirilmiştir. Gallego-Gomez ve arkadaşlarının (2020) çalışmalarında COVID-19 sonrası hemşirelik öğrencilerinde stresin arttığını ifade etmişlerdir. Hasuike ve arkadaşları (2021) yılında yaptıkları çalışmalarında ise COVID-19'un hemşirelik öğrencilerinin profesyonelliğini ve yaşam ve ölüme ilişkin görüşlerini etkilediğini bildirmişlerdir. Kehyayan ve arkadaşları (2023) çalışmalarında COVID-19 esnasında yaşanan stres ve korkunun öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Comparcini ve arkadaşları (2022) pandemi sırasında hemşirelik öğrencilerinde kaygı ve akademik kaygıların yüksek oranda görüldüğünü bildirmişlerdir. Çürük ve arkadaşları (2023) çalışmalarında COVID-19 sırasında hemşirelik öğrencileri tarafından deneyimlenen korku ve kaygının uyku kalitesini bozduğunu ifade etmişlerdir. Zengin ve arkadaşları (2023)'da, araştırmalarında COVID-19 esnasında hemşirelik öğrencilerinin psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadıklarını bildirmişlerdir.

COVID-19'un hemşirelik öğrencileri üzerinde oluşturduğu psikolojik ve sosyal problemlerin belirlenmesinin ileride meydana gelebilecek salgın hastalıklarda eğitimcilere çözüm önerileri yönünden kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir. Literatürde; COVID-19'un hemşirelik öğrencileri üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu gözlenmiştir (Cabarkaba vd., 2020; Demirezen ve Bağış, 2020; Okuyan vd., 2020; Sabancı, 2021; Yanık ve

Yeşilçınar, 2021). Türkiye’de ise bu konuda yapılan sistematik bir derlemeye rastlanmamıştır. Bu sistematik derleme ile COVID-19 pandemisinin hemşirelik öğrencileri üzerindeki psikolojik ve sosyal etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma Soruları

1. COVID-19’un hemşirelik öğrencileri üzerinde oluşturmuş olduğu psikolojik ve sosyal etkilerine ilişkin yayınlanmış çalışmalar nelerdir?
2. COVID-19’un hemşirelik öğrencilerinde psikolojik ve sosyal etkileri var mıdır?

YÖNTEM

Sistematik İncelemeler ve Meta Analizler için Tercih Edilen Raporlama Ögeleri (PRISMA) kılavuzundaki yönergelere uygun olarak sistematik bir inceleme süreci gerçekleştirildi.

Uygunluk Kriterleri

PICOS kriterleri çerçevesinde araştırma sorusu ve araştırma konusu belirlendi:

- Katılımcılar (Population): Hemşirelik lisans öğrencileri
- Müdahale (Intervention): Psikolojik ve sosyal etkiler
- Karşılaştırma (Comparison): Yok
- Sonuç (Outcomes): COVID-19’un psikolojik ve sosyal etkileri
- Desen (Study design): Tanımlayıcı, niteliksel araştırmalar

Dahil Edilme Kriterleri

Sistematik inceleme kapsamında, hakemli dergilerde yayınlanan tanımlayıcı ve kesitsel araştırmalar uygun bulundu. Bu sistematik derlemede, hemşirelik öğrencilerinde COVID-19 pandemisinin “psikolojik ve sosyal” etkileri üzerine incelemeler yapan araştırmalar ele alındı. 2019-2023 tarihleri arasında son dört yılda yayınlanmış ve erişilebilir olan ve İngilizce ve Türkçe olarak yazılmış, tam metnine ulaşılabilen araştırmalar incelemeye alındı.

Dışlanma Kriterleri

Özet, editöre mektup, derleme, sistematik derleme, tez çalışmaları ve kongre bildirileri kapsam dışı bırakılmıştır.

Bilgi Kaynakları ve Arama Stratejisi

2019-2023 tarihlerine kadar olan veriler tarandı. Tarama için Google Scholar, Web of Science, Science Direct, Pubmed, Scopus, Cochrane Library, Elsevier, CINAHL EBSCO ve ULAKBİM veri tabanları kullanıldı. Bu veri tabanlarında İngilizce " COVID-19", "psychological", "social", "effect", "nursing", "student", Türkçe COVID-19, psikolojik, sosyal, etki, hemşire, öğrenci anahtar kelimeleriyle tarama yapıldı. İngilizce anahtar kelimeler için MeSH (Medical Subjects Headings) ve İngilizce anahtar kelimelerin Türkçe karşılığını oluşturmak için Türkiye Bilim Terimleri (TBT) (<https://www.bilimterimleri.com/>) içeriğinden yararlanıldı. Ayrıca, taranan makalelerin bibliyografyaları ek uygun denemeler için tekrar arandı.

Seçim ve Veri Toplama Süreci

Veri çıkarma için belirli bir elektronik tablo tasarlamak için Microsoft Excel kullanıldı. Uygun çalışmaların tam metinleri dahil edilmek üzere kapsamlı bir şekilde değerlendirildi. Çıkarılan veriler aşağıdaki gibidir:

- Çalışma verileri: İlk yazarın adı, yayın yılı, çalışma tasarımı
- Müdahaleler: Yok

- Veri sayısı: 25
- Sonuçlar: COVID-19'un psikolojik ve sosyal etkileri

Bias riski

Joanna Briggs Enstitüsü Meta-Analiz of Statistics Assessment and Review Instruments (JBI-MASARI) kullanılarak; dahil edilme kriterlerini karşılayan araştırmaların değerlendirilmesi yapıldı.

Çalışmaların Seçimi

Çalışmaların seçimi; araştırmacı tarafından, birbirinden bağımsız olarak iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada; tarama ile ulaşılan makaleler, araştırmacı tarafından, bağımsız olarak, dahil edilme ve dışlanma kriterleri doğrultusunda, başlık ve özetlerine göre incelendi. Başlık ve özeti açık olmayan çalışmaların tam metni incelenerek dahil edilme durumuna karar verildi. Araştırmacının kararı ile dahil edilebilecek çalışmalar belirlendi. İkinci aşamada ise; dahil edilmesi düşünülen makalelerin tam metinleri, araştırmacı tarafından bağımsız olarak okundu. Çakışma durumunda, dahil edilme ve dışlanma kriterleri doğrultusunda yeniden incelenerek dahil edilmesine karar verilen çalışmalar incelemeye alındı.

Araştırmanın Etik Yönü

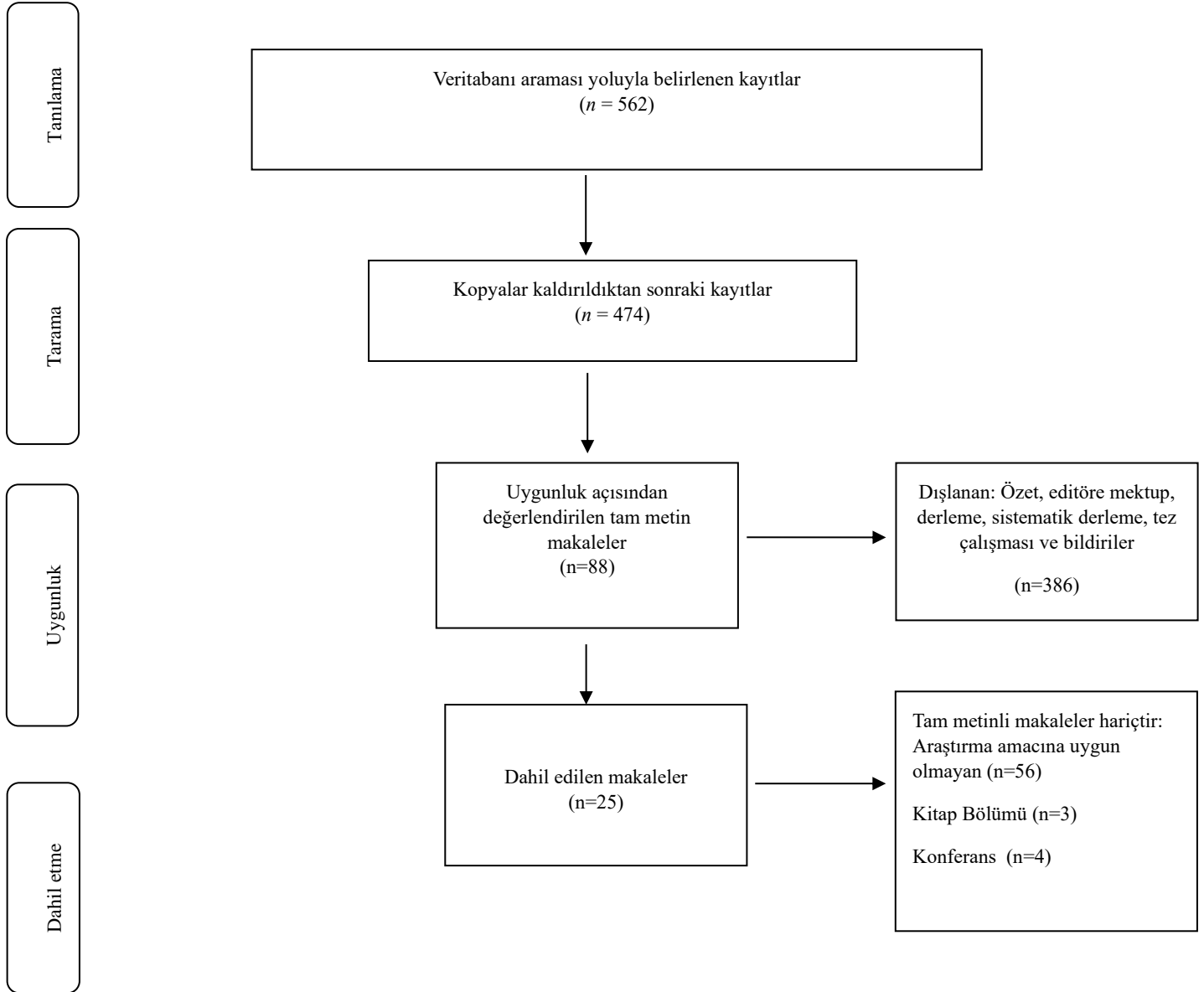
Sistemik derlemeye alınan çalışmaların incelenmesi için etik kurul izni alınmasına gereksinim bulunmamaktadır. Araştırmaya alınan makaleler kaynakçada belirtilmiştir.

Veri Analizi

Verilerin analizinde ve değerlendirilmesinde veri çekme aracı ve veri analiz metodu kullanılmıştır. Her bir tarama araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir. Daha sonra araştırmacı ilgilenilen verileri veri çekme aracı doğrultusunda değerlendirmiştir. Araştırmanın amacına uygun olmadığı sonucuna ulaşılan kaynakların ise çıkarımı sağlanmıştır.

Verilerin toplanması

Tarama motorlarında İngilizce " COVID-19", "psychological", "social", "effect", "nursing", "student", Türkçe COVID-19, psikolojik, sosyal, etki, hemşire, öğrenci anahtar kelimeleri yazılarak toplam 562 sonuca ulaşıldı. Bu makalelerin başlıkları ve özetleri incelendiğinde araştırma amacına uygun olmayan araştırmalar kapsam dışı bırakılmıştır. 88 makaleden 63'ü özet, editöre mektup, derleme, sistemik derleme, tez çalışması ve bildiriler gibi kapsam dışı bırakılarak bu derlemede 25 makale incelendi.

Şekil 1. Araştırmanın Akış Şeması

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan 25 çalışmanın 25'i tanımlayıcı ve niteliksel tipte çalışmadır (Tablo 1). Araştırma kapsamına alınan çalışmalar incelendiğinde aşağıdaki başlıklar belirlenmiştir.

COVID-19'un Hemşirelik Öğrencilerinde Kaygı, Depresyon ve Anksiyete Üzerine Etkisi

COVID-19'un hemşirelik öğrencileri üzerinde oluşturduğu kaygı, depresyon ve anksiyeteyi ele alan sekiz çalışma belirlenmiştir. Akman ve arkadaşları (2020), 105 hemşirelik öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmada; öğrencilerin koronavirüs hakkındaki bilgi düzeylerinin arttıkça, sürekli kaygı düzeylerinin de arttığı saptanmıştır. Ayrıca koronavirüsün bulaşması ile ilgili endişe düzeyleri yükseldikçe, hem durumluluk hem de sürekli kaygı puanları, aile bireylerine bulaşması hakkındaki endişeleri arttıkça, durumluluk kaygı düzeylerinin yükseldiğini belirtmişlerdir. Okuyan ve arkadaşları (2020), yapmış oldukları çalışmada, 305 öğrencinin % 66,6'sının salgın sürecinde en fazla psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir. Ayrıca uzun süre evde kalmaktan dolayı sıkıntılı, üzgün, bunalmış, sinirli, gergin-kızgın-öfkeli, virüs bulaşma korkusu, ölüm korkusu, gelecek konusunda endişeli oldukları saptanmıştır. Savitsky ve arkadaşları (2020),

COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin; sosyal izolasyon, ekonomik istikrarsızlık, gelecekle ilgili belirsizlik, uzaktan eğitimin zorlukları, enfekte olma korkusu gibi nedenlerle yüksek düzeyde kaygı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hasuika ve arkadaşları (2020) karantina süresince hem hemşirelerde hem de öğrencilerde kaygı/korku ve gönüllü kısıtlama puanlarında anlamlı düzeyde artış ve motivasyon puanında anlamlı düzeyde azalma gözlemlendiği bulunmuştur. Lopez ve arkadaşları (2021)'de % 82,75 kadın, % 17,28 erkek olan 400 öğrenciden oluşan çalışmalarında; anksiyete ve depresyon prevalansının yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bai ve arkadaşları (2021)'de COVID-19 pandemisi sırasında eğitim gören hemşirelik öğrencilerinin en merkezi kaygı ve depresif belirtilerinin sinirlilik, kontrol edilemeyen endişe, rahatlama sorunu ve depresif ruh hali olduğunu ortaya koymuştur. Li ve arkadaşları (2021)'de yapmış oldukları çalışmalarında erkek öğrencilerde anksiyete, depresyonun kadınlara göre anlamlı derecede yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Fiziksel egzersiz yapmayan hemşirelik öğrencilerinin anksiyete ve depresyon oranları, COVID-19 pandemisi sırasında düzenli egzersiz yapan öğrencilerden anlamlı derecede yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Erkek, aile ekonomik durumunun kötü olduğunu bildiren, yetersiz sosyal destek alan ve fiziksel egzersiz yapmayan hemşirelik öğrencilerinin psikolojik sorunlara daha yatkın olduğu görülmüştür. Patelarou ve arkadaşları (2021) araştırmalarında hemşirelik öğrencisi popülasyonunun üçte birinin hafif depresyon yaşadığını ifade etmişlerdir. İspanyol öğrencilerde (% 59,1) daha yüksek depresyon seviyeleri kaydedilirken, ikinci sırada Arnavut (% 34,5) ve üçüncü sırada Yunan (% 21,8) öğrencilerin izlediği ifade edilmiştir. Ayrıca, azalan yaşın, artan depresyon ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

COVID-19'un Hemşirelik Öğrencilerinde Stres Üzerine Etkisi

COVID-19'un hemşirelik öğrencileri üzerinde oluşturduğu stresi belirleyen yedi çalışma ele alınmıştır. Aslan ve Pekin (2020), 662 hemşirelik öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmalarında; hemşirelik öğrencilerinin orta düzeyde strese sahip olduklarını bulmuşlardır. Algılanan stres ölçeği skorunda yaş ve cinsiyete göre anlamlı farklılıklar bulunduğu gözlemlenmiştir. 18 ile 20 yaş arasındaki öğrencilerin stres düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kaçan ve arkadaşları (2021)'deki araştırmalarında öğrencilerin sadece %31'inin haftada en az üç gün yarım saat spor veya düzenli egzersiz yaptığını bildirmişlerdir. Uyku düzeninin olmaması, stresin ise kadın öğrencilerde daha fazla bulunduğu bulunmuştur. Gallego-Gomez ve arkadaşları (2020), mali durumu düşük olan, duygusal sorunları olan ve daha az egzersiz yapan öğrencilerin daha yüksek düzeyde strese sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Thomas (2022), çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin, diğer herhangi bir akademik anadaldaki öğrencilerden daha yüksek düzeyde öğrenci yaşam stresine sahip olduğunu belirlemiştir. Ayrıca öğrenciler, sosyal destek ve aidiyetin akademik sebatları için kritik öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Yanık ve Yeşilçınar (2021), çalışmalarında 49 hemşirelik öğrencisinin sosyal izolasyon sürecinde stres yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu süreçte öğrencilerin hayatlarının hem olumlu hem de olumsuz olarak etkilendiği ve pandemi sürecinin öğrencilerin hemşirelik ile ilgili düşüncelerini de etkilediğini ifade etmişlerdir. Nodine ve arkadaşları (2021) hemşirelik öğrencilerinin pandemi sırasında stres düzeylerinin anlamlı bir şekilde yükseldiğini gözlemlemişlerdir. Bununla birlikte çalışmalarında artan toplam stresin, öğrencilerin klinik rotasyonlara katılmasıyla ve çalışma saatlerinde bir değişiklik olmasıyla ilişkilendirmişlerdir. Tanji ve Kodama (2021) çalışmalarında COVID-19 pandemisi sırasında Japon hemşirelik öğrencilerinin %58,5'i arasında orta ve şiddetli psikolojik distress yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda öğrenciler arasında tıbbi hastalık öyküsü bulunan ve uykusuzluk sorunu olanların bu sorunu iki kat daha fazla yaşadıkları bulunmuştur.

COVID-19'un Hemşirelik Öğrencilerinde Yorgunluk, Tükenmişlik, Korku ve Yalnızlık Üzerine Etkisi

COVID-19'un hemşirelik öğrencileri üzerinde yorgunluk, tükenmişlik, korku ve yalnızlık üzerine etkisini inceleyen sekiz çalışma belirlenmiştir. Nurhidayati ve arkadaşları (2021)'de çalışmalarında hemşirelik öğrencilerinin %85,5'inin şiddetli

tükenmişlik, %48,2'sinin yorgunluk yaşadığını belirtmişlerdir. Sveinsdottir ve arkadaşları (2021)'de yapmış oldukları araştırmalarında hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 esnasında akademik tükenmişliği daha fazla yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kişisel tükenmişliklerindeki değişkenliğin %51'inin algılanan stres, ruh sağlığı ve algılanan destek ile açıklandığını vurgulamışlardır. Karakayalı Ay ve Benli (2021) yılındaki çalışmalarında, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 tükenmişlik düzeylerinin orta düzeyde olduğunu belirtirken, kırsal bölge, düşük ekonomik düzey ve COVID-19 tanı alma durumlarının tükenmişlik düzeylerini arttırmada en önemli etkenler olabileceğini belirtmişlerdir. Villaroya ve arkadaşları (2021) yılında yapmış oldukları çalışmalarında, pandemi yaşayan hemşirelik öğrencilerinin tükenmişlik ölçeğinde daha yüksek puanlar bildirdiklerini göstermişlerdir. Bu deneyime sahip olmayan arkadaşlarına göre iki kat daha fazla zihinsel sağlık sorunları yaşama riski algılanmıştır. Bu, pandeminin öğrencilerin zihinsel sağlıkları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir. Çalışma bulguları, duygusal tükenmenin psikolojik sıkıntıyı öngörmeye önemli bir faktör olarak hizmet edebileceğini göstermektedir. Nehir ve Güngör (2021)'deki araştırmalarında öğrencilerin COVID-19 korkusunun orta düzeyde olduğunu saptamışlardır. Alexis ve arkadaşları (2021)'de hemşirelik öğrencileri arasında sınıf düzeyi ne olursa olsun orta ile yüksek düzeyde COVID-19 korkusu olduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte birinci sınıf öğrencilerinde korkunun daha belirgin olduğu gözlenmiştir. Alsolais ve arkadaşları (2020)'de hemşirelik öğrencilerinin COVID-19'a yakalanma korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmada "Din" faktörünün en sık kullanılan başa çıkma stratejisi olduğu bildirilmiştir. Katılımcıların yaklaşık %43,3'ü, %37,2'si ve %30,9'u sırasıyla bir dereceye kadar depresyon, kaygı ve stres göstermiştir. Yetersiz COVID-19 bilgisi, Suudi Arabistan'da COVID-19'un algılanan ciddiyeti, algılanan COVID-19 enfeksiyonu riski ve bazı başa çıkma stratejilerinin kullanımı korkunun yordayıcılarıydı. Kupcewicz ve arkadaşları (2022) Polonya, İspanya ve Slovakya'daki hemşirelik öğrencileri arasında çeşitli düzeylerde duygusal yalnızlık ve yaşamdan memnuniyetsizlik gözlemlendiğini vurgulamışlardır. Duygusal yalnızlık İspanya'daki öğrenciler tarafından Polonya'daki öğrencilere göre daha az hissedilirken, Polonya ve Slovakya'daki öğrenciler arasında duygusal yalnızlık düzeyinde herhangi bir farklılık bulunmadığı belirtilmiştir. Daha güçlü bir yalnızlık duygusuna sahip öğrencilerin, hayatın çeşitli yönlerinden daha az tatmin hissettikleri bulunmuştur. COVID-19 pandemisinin ikinci yılında Polonya, İspanya ve Slovakya'daki hemşirelik öğrencileri arasındaki yalnızlığın ana yordayıcısının yaşam doyumu olduğu kanıtlanmıştır.

Tablo 1. Değerlendirilen Araştırmaların Özellikleri

Kişi/Yıl	Amaç	Örneklem	Ölçüm Aracı	Sonuçlar
Akman vd., 2020	COVID-19 pandemisinin hemşirelik öğrencilerinin kaygı düzeyleri üzerine etkisinin incelenmesi	n= 105 H.Ö	Sosyodemografik ve COVID-19 Pandemi Bilgi ve Tutum Formu	Öğrencilerin koronavirüs hakkındaki bilgi düzeyleri arttıkça, sürekli kaygı düzeylerinin de arttığı gözlenmiştir.
Birimoğlu Okuyan vd., 2020	COVID-19'un hemşirelik öğrencilerinin sağlık kaygısı düzeyleri üzerine etkisinin belirlenmesi	n= 305 H.Ö	Sağlık Kaygısı Düzeyi Envanteri	Öğrencilerin salgın sürecinde en fazla psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu belirlenmiştir.
Savitsky vd., 2020	COVID-19 salgını sırasında hemşirelik öğrencileri arasında kaygı ve başa çıkma stratejilerinin incelenmesi	n=244 H.Ö	Genelleştirilmiş Anksiyete Bozukluğu Ölçeği (GAD-7)	Bu çalışmanın sonuçları, hemşirelik öğrencileri arasında yüksek düzeyde kaygı olduğunu yansıtır.
Hasuike vd., 2021	Yeni koronavirüs pandemisinin Japonya'daki genç hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin davranış ve farkındalığına etkisinin incelenmesi	n=439 Hemşire n=340 H.Ö	Anket çalışması	Karantina süresince hem hemşirelerde hem de öğrencilerde kaygı/korku ve gönüllü kısıtlama puanlarında anlamlı düzeyde artış görülmüştür.
Lopez vd., 2021	COVID-19'un hemşirelik son sınıf öğrencilerinin psikolojik rahatsızlık düzeylerine etkisinin belirlenmesi	n=400 H.Ö	Anket formu ve Kessler Ölçeği	Hemşirelik son sınıf öğrencilerinin pandemi sırasında olumsuz psikolojik sonuçlar yaşadığı belirlenmiştir.

H.Ö: Hemşirelik Öğrencisi E.Ö: Ebelik Öğrencisi

Tablo 1. Değerlendirilen Araştırmaların Özellikleri (Devamı)

Kişi/Yıl	Amaç	Örneklem	Ölçüm Aracı	Sonuçlar
Bai vd., 2021	COVID-19 salgını sırasında Çinli hemşirelik öğrencilerinin anksiyete ve depresif semptom ağlarının özelliklerinin belirlenmesi	n=932 H.Ö	Genel Anksiyete Bozukluğu Ölçeği (YAB-7), Hasta Sağlığı Anketi (PHQ-2)	Hemşirelik öğrencilerinin en merkezi kaygı ve depresif belirtilerinin sınırlılık, endişe, depresif ruh hali olduğu görülmüştür.
Li vd., 2021	COVID-19'un Çin'de Evde Karantınaya Alınan Hemşirelik Öğrencileri Üzerindeki Psikolojik Etkisi	n=6500 H.Ö	Genelleştirilmiş Anksiyete Bozukluğu 7 Maddelik Ölçeği (GAD-7), Hasta Sağlığı Anketi 9 Maddelik Ölçeği (PHQ-9) Travma Sonrası Stres Bozukluğu Kontrol Listesi-Sivil Versiyonu (PCL-C)	Erkeklerde anksiyete, depresyon ve travma sonrası stress bozukluğu prevalansı kadınlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir.
Aslan ve Pekin, 2020	Hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemisi hakkındaki görüşlerinin ve algıladıkları stres düzeylerinin değerlendirilmesi	n= 662 H.Ö	Bilgi formu ve Algılanan Stres Ölçeği (PSS)	Hemşirelik öğrencilerinin orta düzeyde strese sahip oldukları belirlenmiştir.
Kaçan vd., 2021	COVID-19 salgını sürecinde hemşirelik öğrencilerinin uyku düzenleri, psikolojik durumları ve egzersiz yapma durumlarının incelenmesi	n=155 H.Ö	Veri toplama formu	Stresli hissetme ve karşılaşılan olaylara abartılı tepkiler verme sorunlarının kadın öğrencilerde daha fazla bulunduğu belirlenmiştir.
Thomas, 2022	Hemşirelik öğrencilerinde diğer akademik disiplinlerdeki öğrencilere kıyasla COVID-19 salgını sırasında yaşam stresi ve depresif belirtilere ilişkin öğrenci algıları arasındaki ilişkileri araştırılması	N=2206 öğrenci n=146 H.Ö	Anket formu, Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri (SSI-R), Hasta Sağlığı Anketi Depresyon Modülü (PHQ-9)	Hemşirelik öğrencilerinin, diğer herhangi bir akademik anadaldaki öğrencilerden daha yüksek düzeyde öğrenci yaşam stresine sahip olduğu belirlenmiştir.
Yanık ve Yeşilçinar, 2021	COVID-19 pandemi sürecinde yaşanan sosyal izolasyonun hemşirelik öğrencileri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi	n=49 H.Ö	Veri toplama formu	Hemşirelik öğrencilerinin stres kaynaklı davranışsal, sosyal, fizyolojik ve psikolojik bir takım sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.
Nodine vd., 2021	Mezun hemşirelik öğrencilerinin pandemi sırasında yaşadıkları stres faktörlerinin belirlenmesi	n=222 Lisansüstü H.Ö	Anket formu	Hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerinde anlamlı bir şekilde yükselme olduğu gözlenmiştir.
Tanji ve Kodama, 2021	COVID-19 salgını boyunca hemşirelik öğrencileri arasında psikolojik sıkıntının yaygınlığı ile ilişkili faktörlerin belirlenmesi	n=289 H.Ö	Kapsamlı Yaşam Koşulları Araştırması (CSLC)	Bu çalışmada katılımcıların yüksek düzeyde psikolojik distres yaşadığı belirlenmiştir.
Nurhidayati vd., 2021	Öğrencilerin COVID-19 salgını sırasında çevrimiçi öğrenmeden kaynaklanan tükenmişlik ve yorgunlukla baş etme stratejilerinin belirlenmesi	n=83 H.Ö	Anket formu	Öğrencilerin %85,5'i şiddetli tükenmişlik, %48,2'si yorgunluk yaşadığını belirtmiştir.
Sveindottir vd., 2021	COVID-19 pandemisi sırasında üniversite hemşireliği öğrencilerinin tükenmişliğinin yordayıcılarının belirlenmesi	n=212 Lisans ve 53 Lisansüstü H.Ö	Kopenhag Tükenmişlik Envanteri (CBI), Algılanan Stres Ölçeği (ASS)	Hemşirelik öğrencileri daha fazla akademik tükenmişlik yaşadıklarını belirtmişlerdir.
Karakayalı Ay ve Benli, 2021	Sağlık Bilimleri ve Hemşirelik Fakültesi öğrencilerinin COVID-19 tükenmişlik düzeyi ve etkileyen faktörleri	N=530 n=106 H.Ö	COVID-19 Tükenmişliği Ölçeği	Çalışmada, öğrencilerin COVID-19 tükenmişlik düzeylerinin ortalamasının biraz üstünde olduğu sonucuna varılmıştır.

H.Ö: Hemşirelik Öğrencisi E.Ö: Ebelik Öğrencisi

Tablo 1. Değerlendirilen Araştırmaların Özellikleri (Devamı)

Kişi/Yıl	Amaç	Örneklem	Ölçüm Aracı	Sonuçlar
Villarroya vd., 2021	COVID-19 pandemisinin kısıktırdığı durumun hemşireliğin son yılında okuyan üniversite öğrencilerinin zihinsel sağlığına etkilerinin belirlenmesi	n=305 H.Ö	Duygusal Tükenme Ölçeği (DTÖ), Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (BSÖ), Tutarlılık Duyusu Ölçeği (TDÖ-13)	Pandemi durumunun patlak vermesini deneyimleyenlerin ruh sağlığı sorunları yaşama riskinin iki kat daha fazla olduğunu göstermektedir.
Nehir ve Güngör Tavşanlı, 2021	COVID-19 tehdidi değerlendirmesinin hemşire ve ebe öğrencilerin korku ve kontrol algısı üzerindeki etkisi	n=411 n=261 H.Ö n=150 E.Ö	Tanıtmı formu, Korku ve Kontrol Duygusu Ölçeği	Araştırmada hemşirelik ve ebelik öğrencilerinde COVID-19 korkusu orta düzeyin biraz üzerinde saptanmıştır.
Alexis vd., 2021	COVID-19'un hemşirelik öğrencilerinde korku, düşük uyku kalitesi, sinirlilik ve okulu bırakma niyetlerine etkisinin belirlenmesi	n=261 H.Ö	COVID-19 Korkusu Ölçeği	Hemşirelik öğrencileri arasında orta ile yüksek düzeyde COVID-19 korkusu olduğu belirlenmiştir.
Alsolais vd., 2020	COVID-19 pandemisi sırasında Suudi öğrenci hemşireler arasında risk, korku, ruh sağlığı durumu ve başa çıkma stratejileri algılarının değerlendirilmesi	n=282 H.Ö	Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği Kısa Formu	Öğrencilerin bir risk algısı ve COVID-19'a yakalanma korkusu olduğu bulunmuştur.
Kupcewicz vd., 2022	COVID-19 sırasında Polonya, İspanya ve Slovakya'daki hemşirelik öğrencileri arasında yalnızlık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi.	n=756 H.Ö	de Jong Gierveld Yalnızlık Ölçeği (DJGYÖ), Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (YMÖ)	Polonya, İspanya ve Slovakya'daki hemşirelik öğrencileri arasında çeşitli düzeylerde duygusal yalnızlık ve yaşamdan memnuniyetsizlik gözlemlenmiştir.
Comparcini vd., 2022	İtalya'da hemşirelik öğrencilerinin kaygılarının araştırılması	n=842 H.Ö	Online Anket, Kaygı Ölçeği, Değiştirilmiş Öğrenci Çalışma Ortamı Aracı (ASSET)	Pandemi sırasında hemşirelik öğrencileri arasında kaygı ve akademik kaygıların yüksek oranda görüldüğünü gösterdi.
Kehyanan vd., 2023	Katar'daki hemşirelik öğrencilerinde COVID-19 ile ilgili stres ve korkunun araştırılması	n=135 H.Ö	COVID-19 Korku Ölçeği, Algılanan Stres Ölçeği	Korku ve stresin, pandemi sırasında öğrencilerin öğrenme ve akademik performanslarının kalitesini olumsuz yönde etkilediğini bulmuşlardır.
Çürük vd., 2023	Hemşirelik öğrencilerinde COVID-19'un korku, kaygı ve uyku kalitesine etkisinin incelenmesi	n=1222 H.Ö	Yaygın Kaygı Bozukluğu Ölçeği, COVID-19 Korkusu Ölçeği, Bergen Uykusuzluk Ölçeği	Çalışmamızda COVID-19'un öğrencilerde korku, kaygı ve uykusuzluk sorunlarına yol açtığı, COVID-19 korkusunun ise öğrencilerde kaygı ve uyku sorunlarını artırdığı tespit edildi.
Zengin vd., 2023	Hemşirelik öğrencilerinin e-öğrenmeye yönelik tutumlarına COVID-19 korku düzeyinin etkisi	n=301 H.Ö	COVID-19 Fobi Ölçeği, E-Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği	Hemşirelik öğrencilerinin, COVID-19 salgını sırasında hem kendi sağlıkları hem de ailelerinin sağlığı konusunda kaygı ve korku yaşadığı bildirilmiştir.

H.Ö: Hemşirelik Öğrencisi E.Ö: Ebelik Öğrencisi

TARTIŞMA

Araştırma kapsamına alınan çalışmalar, "COVID-19'un Hemşirelik Öğrencilerinde Kaygı, Depresyon ve Anksiyete Üzerine Etkisi", "COVID-19'un Hemşirelik Öğrencilerinde Stres Üzerine Etkisi", "COVID-19'un Hemşirelik Öğrencilerinde Yorgunluk, Tükenmişlik, Korku ve Yalnızlık Üzerine Etkisi" başlıkları altında incelenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs hakkındaki bilgi düzeyleri, virüsün bulaşması hakkındaki endişe düzeyleri ve aile bireylerine bulaşması hakkındaki endişelerinin, durumluluk kaygı düzeylerini yükselttiği belirtilmiştir (Akman vd., 2020). Sosyal izolasyon, ekonomik istikrarsızlık, gelecekle ilgili belirsizlik, uzaktan eğitimin zorlukları, enfekte olma korkusu ve aile yapısının öğrencilerde COVID-19 esnasında kaygı, depresyon ve anksiyete üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir (Hasuike vd., 2021;

Lopez vd., 2021; Savitsky vd., 2020). Zor geçen pandemi döneminde kaygı, anksiyete ve depresyon, doğal tepkilerdir, ancak bu tepkilerde aşırılık olması, bireylerin günlük yaşamını zorlaştırması halinde ruhsal destek almaktan da kaçınılmamalıdır (Aşkın vd., 2019).

Araştırma kapsamına alınan makalelerde, COVID-19 pandemisi ile sosyal izolasyon sürecinde hemşirelik öğrencilerinin stres kaynaklı davranışsal, sosyal, fizyolojik ve psikolojik bir takım sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir (Yanık ve Yeşilçınar, 2021). Yaş, cinsiyet, uyku rutininin bozulması, uzaktan eğitim ve klinik rotasyona katılmak gibi faktörlerin öğrencilerde stres düzeylerinin artışında katkısı olduğunu ifade etmişlerdir (Aslan ve Pekince, 2021; Gallego-Gomez vd., 2021; Kaçan vd., 2021; Nodine vd., 2021; Tanji ve Kadama, 2021; Thomas, 2022). Bulgularımızın COVID-19 pandemisi ya da benzer durumlarda psikolojik etki ve stresi en aza indirebilecek psikolojik müdahalelerin, destek stratejilerinin geliştirilmesi için katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Güvenli ve sağlıklı çalışma ortamının sağlanması, risklerin belirlenmesi ve önlemlerin alınması, kişisel koruyucu ekipman temini, öğrencilerin eğitimi, desteklenmesi ve bilinçlendirilmesi bu dönemlerde alınabilecek önlemler olarak sıralanabilir (Polat ve Coşkun, 2020). Ayrıca uzaktan eğitimden kaynaklı stresi çözebilmek için öğretim elemanları ve öğrencilere yönelik destek hizmetleri artırılarak, teknolojik alt yapı imkânları iyileştirilmelidir.

COVID-19 salgını esnasında öğrencilerin yorgunluk, tükenmişlik, korku ve yalnızlık yaşadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin kırsal bölgede yaşamaları ve geniş bir aile ortamı, düşük ekonomik düzeye sahip olmaları ve COVID-19 tanı alma durumlarının tükenmişlik düzeylerini arttırmada etkili olduğu gözlenmiştir. Ayrıca COVID-19'a yakalanma korkusu, yalnızlık ve yaşamdan memnuniyetsizlik gibi faktörlerde de artış olduğu ifade edilmiştir (Alexis vd., 2021; Alsolais vd., 2021; Aşkın vd., 2019; Karakayalı ve Benli, 2021; Kupcewicz vd., 2022; Nehir vd., 2020; Tavşanlı, 2021; Villaroya vd., 2021). Bu bulgulardan yola çıkarak hemşirelik öğrencilerinin yakından takip edilmesi ve gerekli durumlarda psikolojik destek sağlanarak yalnızlık düzeylerinin azaltılması önemlidir. Ayrıca iş doyumunu arttırmaya ve tükenmeyi azaltmaya yönelik olarak ders işlenmesi ve staj şartlarında düzenlemeler yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Turan vd., 2019). Derleme sonucunda çıkarılabilecek en önemli öneri, eğitim gören hemşirelik öğrencilerine kendilerini keşfedebilme ve bu durumlarla karşılaştıklarında hangi başa çıkma mekanizmalarını kullanabileceklerini öğretmektir. Pandemi ve benzeri küresel salgınlara karşı dayanıklılık hazırlıklı olmak ile mümkündür. Diğer yandan çözümler ancak ve ancak öğrenilmiş çaresizlik yerine öğrenilmiş güçlülüğe sahip bireylerle mümkün olabilir.

Sınırlılıklar

Bu sistematik derlemenin sınırlılığı özet metinlerin çalışmaya alınmaması ve sadece tanımlayıcı ve niteliksel araştırmalarla veri tabanlarının sınırlı olmasıdır.

SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, COVID-19 pandemisi boyunca hemşirelik öğrencilerinde; stres, depresyon, anksiyete, yalnızlık, sosyal izolasyon, korku, kaygı, düşük motivasyon, endişe, tükenmişlik gibi olumsuz psiko-sosyal sorunların görüldüğü bulunmuştur. Bu sonuçlar, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 pandemisinden olumsuz etkilendiği ve öğrencilerin psiko-sosyal sorunlarının da ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu sorunlara bağlı olarak eğitimciler tarafından yapılacak girişimlerin, hemşire öğrencilerin problemlerini gidererek eğitimin kalitesini artıracığı düşünülmektedir. Ayrıca hemşirelik öğrencileri bu dönemde psiko-sosyal destek talep edebilirler. Bu bağlamda üniversitelerde öğrencilere hizmet edebilecek psiko-sosyal merkezler kurulabilir. Psiko-sosyal sorunların ele alınması ve çözümlenmeye çalışılması hem hemşirelik öğrencilerinin yaşam kalitesini artıracığı hem de eğitim kalitesini iyileştirebileceği düşünülebilir.

Araştırmanın Etik yönü/Ethics Committee Approval: Derleme makale hazırlanırken yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem/Peer-review: Dış hakem bağımsız.

Yazar Katkısı/Author Contribution: Fikir ve tasarım: SÖ; Veri toplama: SÖ; Veri analizi ve yorumlama: SÖ; Makale yazımı: SÖ; Eleştirel inceleme: SÖ.

Çıkar Çatışması Beyanı/Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kurumsal ve Finansal Destek Beyanı/Financial Disclosure: Yazar çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKLAR

- Akman Ö, Yıldırım D, Sarıkaya A. (2020). The effect of COVID-19 pandemic on nursing students' anxiety levels. *IGUSABDER*, 12, 379-397.
- Alexis J, Labrague LJ, Falguare CC. (2021). Fear of COVID-19, poor quality of sleep, irritability, and intention to quit school among nursing students: A cross-sectional study. *Perspective in Psychiatric Care*, 4,1-8.
- Alsolais A, Alguwez N, Alotaibi KA, Algarni AS, Almoki M, Alsolamai F, et al. (2021). Risk perceptions, fear, depression, anxiety, stress and coping among Saudi nursing students during the COVID-19 pandemic. *Journal of Mental Health*, 30(2),194-201.
- Aşkın R, Bozkurt Y, Zeybek Z. (2019). COVID-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37,304-318.
- Aslan H, Pekince H. (2021). Nursing students views on the COVID-19 pandemic and their perceived stress levels. *Perspective in Psychiatric Care*, 57,695-701. doi:10.1111/ppc.12597.
- Bai W, Xi H, Zhu Q, Ji M, Zhang H, Yang BX, et al. (2021). Network analysis of anxiety and depressive symptoms among nursing students during the COVID-19 pandemic. *Journal of Affective Disorders*, 294,753-760.
- Bvumbwe T, Mtshali N. (2018). Nursing education challenges and solutions in Sub Saharan Africa: An integrative review. *Bvumbwe and Mtshali BMC Nursing*, 17,3.
- Cabarkapa S, Nadjidai S, Murgier J, Ng C. (2020). The psychological impact of COVID-19 and other viral epidemics on frontline healthcare workers and ways to address it: A rapid systematic review. *Brain, Behavior, & Immunity – Health*, 8,2-10.
- Carolan C, Davies CL, Crookes P, McGhee S, Roxburgh M. (2020). COVID 19: Disruptive impacts and transformative opportunities in undergraduate nurse education. *Nurse Education in Practice*, 46,102807.
- Çelik AS, Pasinlioğlu T, Kocabeyoğlu T, Çetin S. (2013). Hemşirelik mesleğinin toplumdaki imajının belirlenmesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 21(3),147-153.
- Comparcini D, Tomietto M, Cicolini G, Dickens GL, Mthimunya K, Marcelli S, et al. (2022). Pre-registration nursing students' anxiety and academic concerns after the second wave of COVID-19 pandemic in Italy: A cross-sectional study. *Nurse Education Today*, 118, 105520. doi:10.1016/j.nedt.2022.105520.
- Çürük G, Özgül E, Karadağ S. (2023) Hemşirelik öğrencilerinde COVID-19'un korku, kaygı ve uyku üzerine etkisi. *Ir J Med Sci*, 1138,2. doi:10.1007/s11845-023-03308-7.
- Demirezen E, Bağış A. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde ebelik eğitimi ve öğrenci kaygısı. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 254-259.
- Dewart G, Corcoran L, Thirsk L, Petrovic K. (2020). Nursing education in a pandemic: Academic challenges in response to COVID-19. *Nurse Education Today*, 92,104471.
- Gallego-gomez JI, Campillo-Cano M, Carrion-Martinez A, Balanza S, Rodríguez-González-Moro MT, Simonelli-Munoz AJ, et al. (2020).The COVID-19 pandemic and its impact on homebound nursing students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17,2-12.
- Hasuike M, Hara Y, Mori HM, Ideguchi N, Shirai F, Yoshimura Y, et al. (2021). Influence of new coronavirus pandemic on behavior and awareness of young nurses and nursing students in Japan. *BMC Nursing*, 23(237), 2-10.
- Hee Kim J, Park H. (2019). Effects of smartphone-based mobile learning in nursing education: A systematic review and meta-analysis. *Asian Nursing Research*, 13(1), 20-29.
- Jones K, Hein LC, James L. (2021). A nursing leadership practicum in the time of COVID-19: A Southeastern University experience. *Nurse Lead*, 19(2), 145-147.
- Kaçan Yüksel C, Özdemir A, Ünal E. (2021). COVID-19 salgını sürecinde hemşirelik öğrencilerinin uyku düzenleri, psikolojik durumları ve egzersiz yapma durumlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO Dergisi*, 9(3), 1044-1065.
- Karakayalı Ay C, Benli TE. (2021). Sağlık bilimleri ve hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 tükenmişlik düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 655-670.

- Kehyanan V, Yasin M, Khraim F, Masaba A, Abed Alah M. (2023). Fear and stress related to COVID-19 and associated factors among undergraduate nursing students in Qatar. *Applied Nursing Research*, 73, 151727.
- Kupcewicz E, Mikla M, Kaducakova H, Grochans E. (2022). Loneliness and satisfaction with life among nursing students in Poland, Spain and Slovakia during the COVID-19 pandemic. *Int J Environ Res Public Health*, 19(5), 2929.
- Li D, Zou L, Zhang Z, Zhang P, Zhang J, Fu W, et al. (2021). The psychological effect of COVID-19 on home-quarantined nursing student in China. *Frontiers Psychiatry*, 12, 1-8. doi:10.3389/fpsy.2021.652296.
- Lopez FE, Sanchez EM, Valiente FJ, Padilla JS, Navarro VS, Marino Godey MA. (2021). Psychological discomfort in nursing degree students as a consequence of the COVID-19 pandemic. *Journal of Clinical Medicine*, 10, 1-11.
- Luo M, Guo L, Yu M, Jiang W, Wange H. (2020). The psychological and mental impact of coronavirus disease 2019 (COVID 19) on medical staff and general public: A systematic review and metaanalysis. *Psychiatry Research*, 291,113190.
- Morin KH. (2020). Nursing education after COVID-19: Same or different?. *Journal Clinical Nursing*, 29, 3117-3119.
- Nehir S, Tavşanlı NG. (2021). COVID-19 pandemisinin hemşire ve ebe öğrencilerin korku ve kontrol algısı üzerindeki etkisi. *Medical Science*, 16(2),141-150.
- Nodine PM, Arbet J, Jenkins A, Rosenthal L, Carrington S, Purcell SK, et al. (2021). Graduate nursing student stressors during the COVID-19 pandemic. *Journal of Professional Nursing*, 37(4), 721-728.
- Nurhidayati T, Rahayu DA, Alfiyanti D. (2019). Nursing students coping for burnout and fatigue online learning during coronavirus disease 2019 pandemic. *Macedonian Journal of Medical Science*, 9(4), 92-96.
- Okuyan CB, Karasu F, Polat F. (2020). COVID-19'un hemşirelik öğrencilerinin sağlık kaygısı düzeyleri üzerine etkisi. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13, 45-52.
- Patelrou A, Mechili EA, Galanis P, Sfakianaki MZ, Konstantihidis Sİ, Soliaj A, et al. (2021). Nursing students, mental health status during COVID-19 quarantine: Evidence from three European countries. *Journal of Mental Health*, 30(2), 162-169.
- Polat Ö, Coşkun F. (2020). COVID-19 salgınında sağlık çalışanlarının kişisel koruyucu ekipman kullanımları ile depresyon, anksiyete, stres düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 4(2), 51-58.
- Sabancı B. (2021). Uzaktan eğitim sisteminin öğrenci motivasyonu: Türkiye'de yapılan çalışmalar üzerine bir derleme. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6),148-162.
- Şanlı D, Uyanık G, Ünsal Avdal E. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde dünyada hemşirelik eğitimi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-63.
- Savitsky B, Findling Y, Erel A, Hendel T. (2020). Anxiety and coping strategies among nursing students during the COVID-19 pandemic. *Nurse Education in Practice*, 46, 2-6.
- Sharif F, Masoumi SA. (2005). Qualitative study of nursing student experiences of clinical practice. *BMC Nursing*, 4(6), 1-7.
- Sveinsdottir H, Flygenring BG, Svavarsdottir MH, Thorsteinsson HS, Kristofersson GK, Bernharosdottir J, et al. (2021). Predictors of university nursing students burnout at the time of the COVID-19 pandemic: A cross sectional study. *Nurse Education Today*, 106, 2-8.
- Tanji F, Kadama Y. (2021). Prevalence of psychological distress and associated factors in nursing students during the COVID-19 pandemic: A cross sectional study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 2-10.
- Taş AS, Köktürk Dalcalı B. (2021). COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinde mesleki güdülenme. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 418-424. doi:10.31067/acusaglik.851946.
- Thomas LMK. (2022). Stress and depression in undergraduate students during the COVID-19 pandemic: Nursing students compared to undergraduate students in non-nursing majors. *Journal of Professional Nursing*, 38, 89-96.
- Turan N, Kaya H, Özsaban A, Özdemir Aydın G, Özçelik K, Güneş E. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin empati ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *FNJN Florence Nightingale Journal of Nursing*, 27(2), 119-132.
- Villarroya SR, Ortage L, Lavedon A, Masot O, Burjales-Matti MO, Bollester-Ferrando D, et al. (2021). The influence of COVID-19 on the mental health of final years nursing students comparing the situation before and during the pandemic. *International Journal of Mental Health Nursing*, 30, 668-700.
- Yanık D, Yeşilçınar İ. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde yaşanan sosyal izolasyonun hemşirelik öğrencileri üzerindeki etkileri: Niteliksel araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(2), 103-112.
- Zengin D, Uzen H, Ardahan S, Yılmaz HB. (2023). COVID-19 korku düzeyinin hemşirelik öğrencilerinin e-öğrenmeye yönelik tutumlarına etkisi, *Uluslararası Çevre Sağlığı Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 282-290. doi:10.1080/09603123.2023.2182409.